

Գրականություն
Արվեստ
Մշակույթ

ՄԻԳԵԼ ԴԵ ՈՒՆԱՄՈՒՆՈ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹՅԱՆ ՅՈԳԵՎԱՐՔԸ

ԵՄ
ՂՄԻՆՏՈՅԻ
ԵՂԻՍԱՂՇԳՅԱԳ

Երևան
«Անտարես»

ՀՏԴ 822-5
ԳՄԴ 84(5)-5
Ու 328

Թարգմանությունը իսպաներենից՝
ՌՌԻԶԱՆՆԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ

Միգել դե Ունամունո

Ու Քրիստոնեության հոգեվարքը և խրատական երեք նովել: Միգել դե Ունամունո./ Իսպ. թարգմ.՝ Ռ. Պետրոսյան – Եր.: Անտարես, 2016.– 304 էջ:

Միգել դե Ունամունոն իր «Քրիստոնեության հոգեվարքը» կրոնափիլիսոփայական էսսեն գրել է 1924 թվականին Փարիզում, երբ քաղաքական անհնազանդության պատճառով նրան հերթական անգամ արտաքսում են Իսպանիայից: Առաջին անգամ էսսեն լույս է ընծայվել ֆրանսերենով, իսկ ահա իսպաներեն տարբերակը լույս է տեսել միայն 1930 թվականի փետրվարին:

«Խրատական երեք նովել և մեկ նախաբան»-ս լույս է տեսել 1920 թվականին: Այստեղ Ունամունոն նիվոլային պատումի միջոցով վերլուծում է գրողի և իր ստեղծած հերոսների միջև կապը, բացահայտում հերոսների ապրումները՝ նրանց ներկայացնելով ռացիոնալ մտածողության սահմանից այն կողմ:

ISBN 978-9939-51-795-8

© Պետրոսյան Ռ. 2016
© Անտարես, 2016

**Քրիստոնեության հոգեվարքը
և խրատական երեք նովել**

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀՈԳԵՎԱՐՔԸ ԵՎ ԽՐԱՏԱԿԱՆ ԵՐԵՔ ՆՈՎԵԼ

(Թարգմանչի նախաբանը)

«Քրիստոնեության հոգեվարքը» էսսեն լի է ավետարանական մեջբերումներով: Ըստ Ունամունոյի՝ վերջինս կարող է համարվել կրոնական թեմայով գրված իր ամենամեծ ստեղծագործությունը, որի հիմքում հոգեվարքն է, ավելի ճիշտ՝ պայքարը: Այսպիսով՝ հոգեվարքը պայքար է: Եվ Քրիստոս եկավ՝ մեզ հոգեվարք, պայքար, բայց ոչ խաղաղություն բերելու: Նա անձամբ դա ասաց. «Մի՛ կարծեք, թե ես եկել եմ երկրի վրա խաղաղություն բերելու, ո՛չ, ես խաղաղություն չեմ բերել, այլ սուր եմ բերել: Եկել եմ բաժանելու որդուն հորից, դստերը՝ մորից, հարսին՝ սկեսուրից, որովհետև մարդուս թշնամին իր սեփական տնից է լինում» (Ավետարան ըստ Մատթեոսի X, 34-37): Քրիստոս նորից ասաց. «Ես կրակ եմ բերել երկիր, և որքա՛ն կցանկանայի, որ այդ կրակը հրդեհ դառնար: Դուք կարծու՛մ եք, թե ես եկել եմ երկրի վրա խաղաղություն բերելու, ո՛չ, ասում եմ ձեզ, եկել եմ բաժանելու, այսուհետ նույն տան մեջ հինգը բաժան կլինեն. Երեքը դուրս կգան երկուսի դեմ, երկուսը՝ երեքի, հայրը որդու դեմ դուրս կգա, որդին՝ հոր, դուստրը՝ մոր, մայրը՝ դստեր, սկեսուրը՝ հարսի, հարսը՝ սկեսրոջ՝ (Ավետարան ըստ Ղուկասի, XII, 49-54).

Միգեւ դե Ունամունոն իր «Քրիստոնեության հոգեվարքը» կրոնափիլիսոփայական էսսեն գրել է 1924 թվականին Փարիզում, երբ քաղաքական անհնազանդության պատճառով նրան հերթական անգամ արտաքսում են

Իսպանիայից: Առաջին անգամ էսսեն լույս է ընծայվել ֆրանսերենով, իսկ ահա իսպաներեն տարբերակը լույս է տեսել միայն 1930 թվականի փետրվարին, ինչպես փաստում է հեղինակը, գրքում փորձում է վերարտադրել իր մեկ այլ՝ «Մարդկանց և ժողովուրդների՝ կյանքի հանդեպ ողբերգական զգացումը» փիլիսոփայական էսսեի գաղափարական հարցադրումները, սակայն առավել հակիրճ և ամփոփ ձևով: Կրոնին և աստվածաբանությանը վերաբերող այս էսսեն լի է պայքարով, հոգեվարքով, որտեղ ընթերցողը կարող է տեսնել սկեպտիկ, վիճարկող և հոգեվարքի մեջ ինքն իր հետ երկխոսության մեջ գտնվող Ունամունոյին: Մյուս կողմից, սակայն, Ունամունոյի այս էսսեն գալիս է հիշեցնելու, որ բասկ գրողը ոչ միայն փիլիսոփա է, այլև մեծ բանասեր, որովհետև վերջինս բառերին կենդանություն հաղորդելու, նոր շունչ պարգևելու իսկական վարպետ է: «Հոգեվարքը» Ունամունոյի համար թերևս ամենակենսունակ և կենդանի բառն է, որը ոչ մի կապ չունի մահվան հետ, ճիշտ հակառակը, «հոգեվարքը» պայքար է հանուն կյանքի և ընդդեմ մահվան. «Ապրել հոգեվարքի մեջ»՝ նշանակում է պայքարել կյանքի դեմ, նաև մահվան դեմ: Հետևաբար Ունամունոյի «Քրիստոնեության հոգեվարք»-ը հոգեվարքի մասին չէ, այլ պայքարի, որովհետև նրա համար մահը կյանք է, իսկ կյանքը՝ մահ: Ունամունոյի հոգին միաժամանակ լի է և՛ հույսով, և՛ հուսահատությամբ, ինչպես Սուրբ Թերեզայի հոգին. «Մեռնում եմ, որովհետև չեմ մեռնում»: Ահա Ունամունոն առաջ է քաշում հետևյալ հարցադրումը. «Եվ մի՞թե մահը նրա համար չէ, որ չմեռնես: Մի՞թե այդպես չի մեռնում մեր քաղաքակրթությունը, ու մի՞թե դրանում չէ Արևմուտքի ողբերգությունը»:

Քրիստոնեությունը խոսում է այն կյանքի մասին, որ մարդուն տրվում է մահից, մարմնի հարությունից հետո,

բայց ի՞նչ է նշանակում քրիստոնյա լինել: Հոգեվարքը պայքար է ապրելու համար՝ հիմնված կասկածի վրա, թե՞ հավատը հենց այն է, ինչին մենք հավատում ենք, բայց չենք տեսնում, ինչու համոզված չենք, հոգեվարքը այդ պայքարն է, իսկ այդ պայքարը՝ կասկածը, որը հենց քրիստոնեության հոգեվարքն է: Ունամունոն այստեղ հանդես է գալիս որպես լուսավորական. մարդը կարիք ունի հավատալու, նույնիսկ առանց համոզմունքների, հենց այդ անհրաժեշտությունն է, որ նրա մեջ կասկած է ծնում:»:

Ունամունոն կոչ է անում քրիստոնեությունը բնորոշել և սահմանել հոգեվարքով, պայքարով, որովհետև լինել քրիստոնյա՝ նշանակում է Քրիստոս լինել, իսկ քրիստոնեությունը նախապատրաստություն է դեպի մահ, հարություն, հավերժական կյանք. այս հարությունը, այս մեռնել-չմեռնելը հենց հոգեվարքն է որ կա, մարմնի հարությունն ընդդեմ հոգու անմահության:

Ունամունոն վերլուծության է ենթարկում այսպես կոչված սոցիալական քրիստոնեության գաղափարը, որն ամենևին կապ չունի ժողովրդավարական քրիստոնեության կամ սոցիալիզմի հետ, քանի որ քրիստոնեությունն իբրև հավատ ու կրոն, անհատական է: «Մաքուր քրիստոնեությունը՝ ավետարանական քրիստոնեությունը, փորձում է հավիտենական կյանք գտնել պատմությունից դուրս», որովհետև պետք է հիշել, որ Քրիստոսի թագավորությունն այս երկրի վրա չէ, և ուրեմն՝ իսկական քրիստոնյան չպետք է ապրի այս աշխարհի համար: Գոյություն ունեն քրիստոնյաներ, որոնք նախընտրում են ապրել մենության մեջ, մյուսները վանական են դառնում, իսկ ոմանք էլ թողնում են եկեղեցին, որպեսզի երեխաներ ունենան, նրանց կյանքը նույնպես պայքար է, իբրև ապացույց՝ Ունամունոն գրում է. առաջիններն

ինքնամփոփվում են, մեկուսանում այն աշխարհից, որն իրենցը չէ, երկրորդները հավիտենական հոգեվարքի մեջ են, իսկ ահա երրորդ դասի քրիստոնյաները փորձում են անմահություն գտնել իրենց երեխաների մեջ, չնայած որ շարունակում են ապրել հոգեվարքի մեջ: Ունամունոն մահն ընդունում է իբրև մի բան, որից հնարավոր չէ խուսափել, քանի որ այն մի օր այցելելու է յուրաքանչյուրին, և ուրեմն՝ անօգուտ է վախենալ նրանից: Գիտակցելով մահվան անխուսափելիությունը՝ յուրաքանչյուր ոք ձգտում է մինչև սեփական վերջն ըմբոստանալ դրա դեմ: «Կյանքը, այս կյանքը, որ ունենք և որը ճանաչում ենք, ոչ հետաքրքիր է, ոչ էլ կարող է ծառայել մեզ, եթե հավերժ չէ, եթե ես կամ, մտածում եմ, հետևաբար գոյություն ունեմ: Պատկերացնել, նշանակում է, որ ես պատկերացնում եմ, պարզ տրամաբանություն, սակայն երբ մտածում եմ, որ մահից հետո իմ գիտակցության մեջ անէանալու են այդ պատկերացումները, այսինքն՝ մահից հետո այլևս ոչինչ չի լինելու, հասկանում եմ, որ ոչինչ հավերժ չէ, հետևաբար ընդունում եմ, որ կյանքն իրական չէ»: Մյուս կողմից՝ դժոխքի մասին պատկերացումները ստիպում են ըմբոստանալ հավատի դեմ, քանզի երբ քրիստոնյան սկսում է հավատալ դժոխքի գոյությանը և վախենում դրանից՝ նշանակում է ճշմարիտ չէ նրա հավատը: Դժոխքը՝ ոչնչացում է, զրոյացում, անսահման դատարկություն, որտեղ միայն տառապում են, որտեղ տառապանքի միջոցով ինքնամաքրվելու և մխիթարություն գտնելու հույս և սեր չկա, այդ է պատճառը, որ մահվան գաղափարն Ունամունոն ուղղակիորեն կապում է դժոխքի հետ: Մարդը տատանվում է գոյության և ոչնչի միջև, որոնց միջև ընթանում է ահեղ պայքար, որը կենդանի հոգեվարք է, այլ կերպ ասած՝ գոյությունից մինչև մահ ընկած ժամանակահատվածը, որը ոչ այլ ինչ է, եթե

ոչ կյանք: Ողբերգական է մարդու ճակատագիրը, ամբողջ կյանքի ընթացքում նա տառապում է ռացիոնալիզմի և իռացիոնալիզմի ընտրության միջև, ձգտում է ազատվել դրանից, որպեսզի խաղաղություն և մխիթարանք գտնի հավատի մեջ, սակայն հասկանում է, որ անհնար է ապրել առանց բանականության: Էսսեում Ունամունոն խոստովանում է, որ կրոնով, աստվածաբանությամբ և փիլիսոփայությամբ լի այս վեպը գրել է՝ աստվածայինի հանդեպ ծարավից. «Խորասուզվելով՝ մի կողմից սկեպտիկ ռացիոնալիզմի, մյուս կողմից՝ հուսահատության մեջ, ներսումս հանկարծ անհագ ցանկություն առաջացավ փնտրելու Աստծուն կամ գոնե այն ուղին, որ տանում է դեպի Աստված»: Սակայն հարկ է նշել, որ Ունամունոյի փնտրած Աստվածն իր ստեղծածն էր, այն Աստվածը, որին հնարավոր չէ հասնել գիտակցությամբ, չնայած՝ հաճախ ակնարկում է, որ միայն Աստված և նրա հանդեպ հավատը կարող են գտնվել մարդու գիտակցությունից դուրս, քանի որ մնացած ամեն բան ճանաչելի և գիտակցելի է բացառապես գիտակցության մեջ և գիտակցության շնորհիվ:

Քրիստոնեությունը իբրև բարձրագույն կրոն հոգեվարք է ապրում յուրաքանչյուր քրիստոնյայի հոգում, այդ է պատճառը, որ մեզնից յուրաքանչյուրը պարտավոր է պայքարել հանուն իր հավատի: Ունամունոն մեջբերում է Գիրք Ծննդոցի աստվածաշնչյան լեգենդը, որում ասվում է. «Մահն աշխարհ եկավ մեղքի հետ, երբ մեր նախահայրերը մեղք գործեցին՝ փորձելով նմանվել Աստվածներին, այսինքն՝ անմահանալ, ճանաչել չարն ու բարին: Իսկ հետո, ըստ այդ լեգենդի, առաջին մահը բռնի եղավ, երբ Կայենը սպանեց Աբելին. եղբայրասպանություն եղավ»: Այն հարցին, թե ի՞նչ է հոգեվարքը, Ունամունոն պատասխանում է. «Հոգեվարք, նշանակում է պայքար:

Հոգեվարք է ապրում նա, ով ապրում է պայքարի մեջ, ով պայքարում է հենց կյանքի դեմ, մահվան դեմ», - այսպես է ասվում Սուրբ Թերեզային ուղղված աղոթքում. «Մեռնում եմ, որովհետև չեմ մեռնում...»:

«Քրիստոնեության հոգեվարքը» հեղինակի համար իմաստավորվում է իր հայրենիքից արտաքսված մարդու ներքին հոգեվարքով, որն Ունամունոն փորձում է պատկերել քրիստոնեական կրոնի գիտակցման հոգեվարքի ձևով, որն իրականում նույնպես կոիվ է, պայքար այն մարդու ներսում, որն արտաքսվեց դրախտից, սակայն նրա մեջ հավերժ ապրում է նզովյալ պատժի ծանրությունը, մարդը փորձում է ըմբոստանալ այդ վտարման, արտաքսման դեմ, նա դիմում է Բանին, (ի սկզբանե Բանն էր), դրա միջոցով փորձում է ապաշխարել, աղոթքի միջոցով կանչում է Աստծուն, սակայն դրախտի դռներն այլևս փակ են նրա առջև, ահա սա է պատճառը, որ Ունամունոն «Քրիստոնեության հոգեվարքը» էսսեն ավարտում է հետևյալ նախադասությամբ. « Մեր Քրիստոս, Մեր Քրիստոս, ինչու՞ լքեցիր մեզ»:

«Խրատական երեք նովել և մեկ նախաբան»՝ լույս է տեսել XX դարի երկրորդ տասնամյակում՝ 1920 թվականին: Խրատական նովելներին նախորդում է «Նախաբան», իսկ երեք նովելները վերնագրված են հետևյալ կերպ՝ «Երկու մայր», «Մարքիզ դե Լումբրիա», «Իսկական տղամարդը», որոնց ընդհանուր առանցքային թեման *ընտանիքն է և ընտանեկան հարաբերությունները*՝ կին-ամուսին, ծնողներ-զավակներ, ազնվական ընտանիքների ներսում ծնվող օրինական և ապօրինի ժառանգներ:

«Խրատական երեք նովել և մեկ նախաբան»-ում Ունամունոն նիվոլային պատումի միջոցով վերլուծում է

գրողի և իր ստեղծած հերոսների միջև կապը, բացահայտում հերոսների ապրումները՝ նրանց ներկայացնելով ռացիոնալ մտածողության սահմանից այն կողմ:

«Նախաբան»-ում հեղինակն ամփոփում է պատմվածքի և կերպարներ կերտելու, անձի ներաշխարհի ուսումնասիրության մասին իր հիմնական գաղափարները՝ կարևորելով նկարագրական էլեմենտների սակավությունը, անձի հոգեբանության ներքին զարգացումը, երկխոսությունների գերակայությունը:

Նախաբանն իր հերթին բաղկացած է յոթ մասից, որոնցում հեղինակը պատմում է նովելային կամ նիվոլային կերպարների ստեղծման, կամ ինչպես ինքը Ունամունոն է նշում՝ կերպարներ արարելու կամ արարչագործելու մասին:

Նովելները կոչվում են «խրատական», ինչպես Սերվանտեսն իր ժամանակին՝ «խրատական» կամ «օրինակելի» ավանդ 1590-1612 թվականներին գրած իր նովելները, իսկ ինչո՞ւ խրատական, որովհետև դրանցից յուրաքանչյուրը կյանքի և իրականության մեկ օրինակ է՝ որևէ ընտանիքի օրինակ, որ կարող է խրատ դառնալ և օրինակ ծառայել մյուսների համար:

Ունամունոյի էքզիստենցիալիստական փիլիսոփայությունը չէր կարող անմասն մնալ այս նովելներում, հատկապես երբ նա գրում է. «ցանկանալ լինելու» և «ցանկանալ չլինելու» մասին, որով, փաստորեն, կասկածի տակ է դնում նովելների կերպարների, գաղափարների իրական լինելը, ինչպես նաև դրանց էությունը:

Զարգացնելով Էրիխ Ֆրոմի առաջադրած «լինել-չլինելու» գաղափարը, Ունամունոն կրկին գրում է. «Որովհետև այժմ շատերը կան, որ «ցանկանում են լինել» և նրանք, ովքեր «ցանկանում են չլինել», նույն ձևով կան «մսից և արյունից ստեղծված նիվոլային կերպարներ» և

«նիվոլային կերպարներ, որ միս և արյուն են ստանում», որը, սակայն, նույն բանը չէ»:

Փաստորեն, իսպանական գրականության պատմության մեջ «խրատական նովելներին» անդրադարձել են երեք գրողներ. Խուան Մանուելը՝ «Կոմս Լուկանոր» խրատանիով՝ 1330-1335թթ., Միգել դե Սերվանտես Սավեդրա՝ «խրատական նովելներ»՝ 1590-1612 թթ. և Միգել դե Ունամունո՝ «խրատական երեք նովել և մեկ նախաբան»՝ 1920թ.:

ԴԻԴԱԿԱՆԱ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ